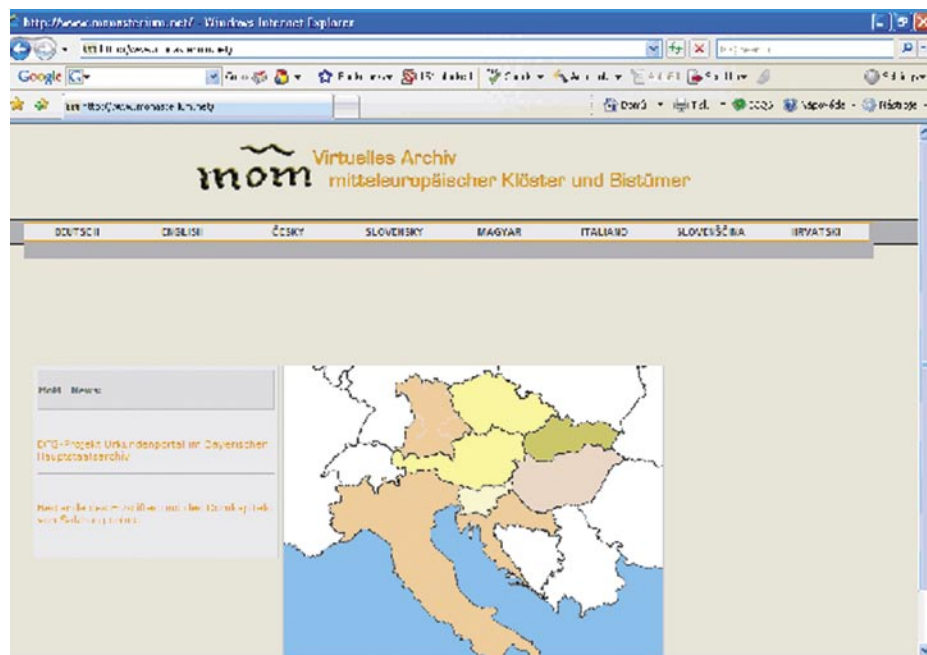

Projekt MOnasterium - virtuální archiv historických dokumentů střední Evropy

Jitka Křečková / Národní archiv v Praze / e-mail: Jitka.Kreckova@nacr.cz

Národní archiv v Praze se v roce 2005 zapojil do mezinárodního projektu MOnasterium, založeného v roce 2002 v Dolním Rakousku. Jeho hlavním záměrem je vytvoření virtuálního online archivu středověkých a raně novověkých listin střední Evropy převážně církevní provenience. Projektu se účastní četné církevní instituce, státní a soukromé archivy i univerzity z Rakouska, České republiky, Bavorska, Maďarska, Slovinska, Chorvatska, Srbska, Slovenska, Švýcarska a Itálie, stále do něho vstupují noví účastníci. Do roku 2008 bylo zdigitalizováno a zpřístupněno na webu cca 70 000 listin z 50 partnerských institucí. Hlavními koordinátory jsou zástupci Institutu zur Erforschung und Erschließung kirchlicher Quellen se sídlem v St. Pölten v Rakousku¹.

Obr. 1 Úvodní strana webového portálu www.monasterium.net

V České republice začínají na projektu kromě Národního archivu spolupracovat také další státní archivy, církevní instituce a univerzity. V jednání je i jeho případné propojení s Manuskriptorium, projektem Národní knihovny ČR zaměřeným na digitalizaci rukopisů.

¹ Institut zur Erforschung und Erschließung kirchlicher Quellen, Domplatz 1, A-3100 St. Pölten, e-mail: info@monasterium.net.

Národní archiv nyní na webové stránce www.monasterium.net zpřístupňuje 71 18 listin datovaných do roku 1526, které byly zdigitalizovány v jeho I. oddělení v období od 4. září do 15. listopadu 2006. Tyto listiny jsou součástí 13 archivních fondů církevní provenience a 5 fondů necírkevních, jejichž listinné sbírky se však církevní problematiky z větší části týkají. Konkrétně jde o listiny z fondů: Archiv pražského arcibiskupství, Archiv kolegiální kapituly vyšehradské, Archiv kolegiální kapituly Všech svatých na Pražském hradě, Archiv českých klášterů zrušených za Josefa II., Augustiniáni obutí – provinciálát a konvent, Benediktini – klášter Břevnov, Benediktini – klášter Emauzy, Dominikáni – provinciálát a konvent, Františkáni – provinciálát a konvent, Kapucíni – provinciálát a konvent, Křižovníci s červenou hvězdou – generalát a konvent, Maltézští rytíři – české velkopřevorství, Premonstráti – klášter Strahov, Česká finanční prokuratura Praha – listiny, České gubernium – guberniální listiny, Úřad desk zemských, Česká dvorská kancelář a České oddělení dvorské komory.

Ve dnech 13. září až 11. října 2007 proběhla digitalizace 2525 listin Archivu České koruny, který patří k nejstarším a nejcenějším archivním fondům našeho státu a svým obsahem přesahuje i jeho rámec. Originály listin se nepůjčují, jejich nejstarší část je přístupná pouze ve faksimilové edici, která bude zakončena rokem 1526². V trezoru, který byl přímo pro tento fond postavený, jsou zavěšeny na speciálních ramínkách v melinexové fólii, velká část pečetí je napevno přichycena ve speciálních melinexových pouzdech³. K jejich digitalizaci tedy mohlo dojít jen proto, že bylo možné zhotovit kvalitní snímky i přes tuto fólii. Po zpracování doprovodných dat k obrázkům budou listiny v dohledné době zpřístupněny na webové stránce.

Dnešním dnem má Národní archiv zdigitalizováno 9643 listin. V dalších letech se plánuje dokončení digitalizace listinných částí fondů I. oddělení, ze kterých jsou již naskenovány listiny do roku 1526, počítá se i s listinami z fondů II. a VI. oddělení. Po ukončení digitalizace by mělo být tímto způsobem zpřístupněno přibližně 19 000 listin Národního archivu.

Během příštích let se počítá s rozšířením projektu i na listiny z archivních fondů uložených v dalších archivech České republiky. Konkrétně jde kromě dalších fondů Národního archivu o listinné fondy státních oblastních archivů, tj. Moravského zemského archivu v Brně, Zemského archivu v Opavě, Státních oblastních archivů v Třeboni, Plzni, Litoměřicích, Praze a Zámrsku. Oslovili jsme i jiné archivy v České republice, které spravují významné sbírky listin církevního charakteru – Archiv Pražského hradu a Archiv Národního muzea.

Již v létě roku 2007 bylo naskenováno 2260 listin z 29 církevních fondů v prvním z těchto archivů, a to v Moravském zemském archivu v Brně. Nyní brněňští kolegové pracují na metadatech, aby mohly být listiny zpřístupněny na webu.

Obr. 2 Ukázka naskenované listiny na webové stránce. Falzum zakládací listiny benediktinského kláštera v Kladrubech hlásící se k roku 1115, vzniklé v 13. století. Národní archiv, Archiv českých klášterů zrušených za Josefa II., inv. č. 492.

² Archiv České koruny. Edice faksimilií, I – V/1,2, Praha 1982-2007.

³ Melinex je inertní polyetylentereftalátová fólie určená pro dlouhodobou ochranu archivních dokumentů.

Digitalizace středověkých listin musí být prováděna s velkou opatrností vzhledem k nevyčísitelné historické hodnotě těchto písemností. Přesto jsou práce prováděny rychle, denně se naskenuje cca 180–200 listin. Digitalizaci provádí odborný pracovník Monasteria na speciálním skeneru s příslušenstvím. Skenují se aversy a reversy listin i případný text pod plikou⁴. Vzhledem k charakteru projektu, zaměřeného na textové části listin, jsou pečeti skenovány pouze dohromady s listinou, nikoliv každá zvlášť. Listiny nemusejí být pro digitalizaci vyrovnané, skener si s nerovnostmi materiálu poradí. Listiny jsou digitalizovány v rozlišení 400 dpi, obrázky v tomto rozlišení zůstanou uloženy v diecézním archivu v St. Pölten. K dispozici je má i příslušný archiv, konkrétně v případě Národního archivu jsou uloženy v datovém skladu a na DVD. Na web jsou zhotovené obrázky originálních dokumentů vkládány ve zmenšené podobě.

Obr. 3 Detail falza pečeti knížete Vladislava I. u zakládací listiny kladubského kláštera. Národní archiv, Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II., inv. č. 492.

Pro zpracování doprovodných dat využívá Národní archiv již v minulosti zpracovaných inventářů listin jednotlivých fondů, které jsou do programu průběžně přepisovány. Pro zpracování dat k listinám Archivu České koruny bude kromě inventáře použito i textových částí výše zmíněné faksimilové edice. Všechna metadata se dosud vkládala do programu Augias-Archiv 7.4. Hotové textové soubory se zasílaly do Diecézního archivu v St. Pölten, kde byly společně s obrázky dále upravovány a vkládány na webovou stránku.

⁴ Plika je zesílení dolního okraje listiny přeložením pergamentu z důvodu pevnějšího přivěšení pečeti.

Obr. 4 Vyplněná maska v programu Augias – Archiv 7.4.

Bestandskürze alte Signatur lauf. Nr. vorl. Nr. Datierung von Datierung bis Datierung => Findbuch							
AZK 492-544		RB Kladruby 1a	492	1	1115	1115	1115
Klassifikationsgruppe 1		Klassifikationsgruppe 2		Ausstellungsort		Originaldatierung	
Kopf-/Vollregist				Volltext			
Vladislav I., kníže český, zakládá kladrubský klášter a daruje mu statky.							
Quelle Regest				Quelle Volltext			
Jiří PRAŽÁK - Karel BERÁNEK - František BENES, Lis							
Fußnoten				Anmerkungen			
Beschreibstoff		Sprache		Maße		Schäden	
pergamen		latinsky					
Original		Kopial		Insert		Sonstiges	
ne						Falzum 13. st	
Vermerke			Standort			Siegel	
			Národní archiv Praha			1 přitíštěná pečeť	
Druck/Edition		Literatur		Abbildung			
CDB I. č. 390, s. 393 - 403.							
Notariatszeichen				Sonstiges			

Obr. 5 Konečná data na webové stránce www.monasterium.net

 [Index](#)   [Index](#)

MONasterium

Tektonik: CZ Česká Republika

NACR Národní archiv (Praha)

Bestand: AZK - Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. (1115-1760)

Klassifikationsgruppe: RB Kladruby

Stará signatura:	ŘB Kladruby 1a
Inventární číslo:	492
Datace podle pomůcky:	1115
Regest:	Vladislav I., kníže český, zakládá kladrubský klášter a daruje mu statky.
Jazyk:	latinsky
Místo uložení:	Národní archiv Praha
Tisk/Edice:	CDB I. č. 390, s. 393 - 403.
Pečeť:	1 přitíštěná pečeť
Zdroj regestu:	Jiří PRAŽÁK - Karel BERÁNEK - František BENEŠ, Listiny českých zrušených klášterů 1115-1784, Inventář SÚA, Praha 1961
Psací látka:	pergamen
Originál:	ne
Jiné:	Falzum 13. stol.

NA-AZK-Kladruby_1115~11159999_492_r01

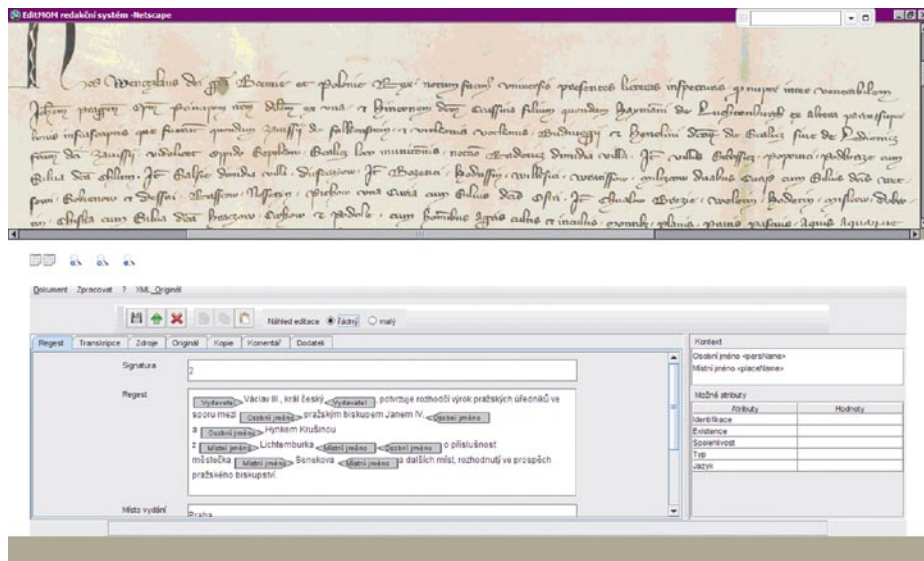
NA-AZK-Kladruby_1115~11159999_492_v01

Program Augias však není pro účely tak rozsáhlého virtuálního archivu zcela vyhovující. Proto manažer projektu Karl Heinz ve spolupráci s Mirkem Gontekem z katedry historických a kulturních věd Univerzity v Kolíně nad Rýnem vyvinul speciální program nazvaný EditMOM jako základní editační nástroj založený na online přístupu, který značně zjednoduší práci nejen národním moderátorům, ale i uživatelům*. Všechna dosavadní data z programu Augias jsou do EditMOM převáděna. Vytvoření nových a zdokonalení již existujících metadat je také jedním z nejdůležitějších cílů projektu MOnasteriumM. K dosažení tohoto výsledku byl vyvinut editační systém na principu kolektivní spolupráce, umožňující propojení a zpracovávání metadat získaných z historických zdrojů.

Systém nabízí možnost založení nových virtuálních listinných fondů stejně jako výběr jednotlivých listin, které jsou již jeho součástí, za účelem online vytváření metadat registrovanými uživateli/spolupracovníky. Používáním EditMOM je možné vytvořit diplomatická metadata (vnitřní a vnější diplomatický popis, stav uchování, rejstříky, popisy pečeti atd.) ke každé listině a na druhé straně má uživatel možnost vytvářet transkripce.

Z technického hlediska se EditMOM skládá z Java-Appletu a prohlížeče digitalizovaných obrázků. Obrazovka je rozdělena na horní (prohlížeč) a dolní (Applet) okno (viz obr. 6).

Obr. 6 Listina krále Václava III. (9. leden 1306, Praha), Národní archiv, Archiv pražského arcibiskupství, inv. č. 2.

* Na tomto místě musím poděkovat dr. Karlu Heinzovi z Institutu zur Erforschung und Erschließung kirchlicher Quellen, který mi poskytl podklady k následujícímu textu.

Během několika let bylo vynaloženo značné úsilí při vyvinutí všeobecně přijatelných standardů pro digitální značení středověkých a raněnovověkých listin. Výsledkem této snahy jsou kódovací parametry „Charters Encoding Initiative“ (CEI) vyvinuté převážně na Katedře pomocných věd historických Univerzity v Mnichově (Dr. Georg Vogeler), které jsou založeny na značkovacím jazyce XML. V první fázi nabízí EditMOM možnost implementovat CEI-schéma do pracovního režimu a ověřit použitelnost standardu při užívání velkých datových skladů sestávajících z tisíců listin.

Sémantické obohacení textů, které může být tvořeno v rozsahu značek pro dodatečná diplomatická data, je děláno pomocí značek (tagů) XML. K pokud možno nejpohodlnější konfiguraci tohoto procesu jsou značky řízeny pomocí menu a velmi podobně pomocí manipulace s textovým řízením programu. Pomocí tagů jsou orámovány termíny a části textů, které mají být označeny.

Příklad značky pro vydavatele listiny, která má být takto zpracována:

```
<issuer>Nos Wencezlaus dei gratia Boemie et Polonie Rex </issuer>
```

Možných chyb v označení se lze vyvarovat jednoduchou nabídkou pouze těch elementů jako položek menu, u kterých je povoleno užití v daném uživatelském kontextu. Jednou z výhod EditMOM je možnost nadřazených značek a vytvoření struktury veškerých dokumentů beze ztrát. Na druhé straně EditMOM dovoluje udržovat velké XML značky kompletně na pozadí. XML značky (tagy), které jsou užívány pro značení, nejsou viditelné pro uživatele a jsou skryty pod viditelným symbolem šipky.

Protože je MONasterium evropskou iniciativou, jedním z nejdůležitějších cílů je vývoj mnohojazyčné roviny nabízející pohodlné a známé prostředí pro potenciální uživatele ve všech spolupracujících zemích. Přístup do EditMOM je již vytvořen v jazyce českém, německém, anglickém a italském a brzy bude dokončen v jazyce maďarském, slovenském, slovinském a chorvatském. Výběr jazyků EditMOM je prováděn automaticky a závisí na nastavení použitého internetového prohlížeče.

Velmi důležitým aspektem EditMOM je kvalitní management, který je podstatný pro spolupráci na editačním systému a který je garantován systémem moderátorů. V případě registrace na úvodní stránce (www.editmom.uni-koeln.de/EditMOM) je povinné pro všechny uživatele zvolit si moderátora z nabídky menu, který bude na závěr odpovědný za vyhodnocení práce editora a uvedení nových dat na web.

Pomocí těchto nastavení a uspořádání může EditMOM poskytovat uživatelsky přátelské prostředí také pro ty uživatele a spolupracovníky, kteří ještě stále nejsou příliš obeznámeni s ovládáním nových médií. Údaje na webové stránce budou tímto způsobem využitelné nejen pro pouhé „pasivní“ bádání, ale badatelé se v uživatelské rovině budou moci přímo podílet i na zdokonalování metadat. Díky možnosti zasílat nově zpracovaná metadata online příslušnému moderátorovi by se webová stránka mohla stát výborným pomocníkem při výuce na univerzitách.